

Matkaraportti Ahvenanmaalta

Nordplan, VUB-94(3-9.9.1998)

Camilla von Bonsdorff

Ollessani vuorotteluvapaalla kesän ja syksyn -98 osallistuin Pohjoismaisen yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutuskurssini vuodelta 1994 Ahvenanmaanmatkaan .Koska rahat olivat jo aika tiukalla (säästöt käytiin jo Namibianmatkaan alkukesästä) anoin ja sain rakkailta ympäristöviranhaltijoilta hieman avustusta, josta olen kiitollinen. Ohessa raportti:

Tavoite

Tutustua Ahvenanmaan maakunnan erityispiirteisiin, erityisalueena Suomessa ja alueiden Euroopassa. Erityisnäkökulmina olivat talous, kulttuuri, historia ja ympäristökysymykset sekä paikallishallinnon haasteet.

Ohjelma ja osanottajat

Kolmen matkavuorokauden aikana perehdyttiin useisiin aiheisiin alustuksien ja vierailujen sekä keskustelujen pohjalta. Matkalle osallistui 28 henkilöä Ruotsista, Norjasta, Virosta ja Suomesta. He kaikki olivat osallistuneet Pohjoismaisen yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutukseen, Nordplaniin vuonna 1994. Osanottajat olivat myös itse valmistaneet pieniä alustuksia ja muita ohjelmanumeroita. Suomalaiset vastasivat ohjelman suunnittelusta ja käytännön järjestelystä.

Ohjelman anti

Kestävä kehitys paikallistasolla

Local-agenda- 21 -työtä esitteli Gunda-Åbonde-Wikströmin ollessa estyneenä Ola Nyqvist. Agendatyö alkoi jo lähes kolme vuotta sitten Natur-och Miljö -järjestön aloitteesta. Tällä hetkellä kaikki 16 kuntaa osallistuvat, paitsi agenda-toimiston kuluihin myös oman kuntansa puitteissa paikallishojelmien laatimiseen. Lisäksi agenda-toimistoa rahoittaa Ahvenmaan maakuntahallitus. Koska taloudellinen tilanne Ahvenanmaalla on aika hyvä (työttömyys% on vain n. 4 %!), ja julkisen hallinnon työpaikkoihin panostetaan, on todennäköistä, että toimisto tulee jatkamaan toimintaansa vielä ainakin vuoden. Toimistossa on kolme työntekijää, lisäksi kunnat ovat osoittaneet agenda-tehtäville omat vastuuhenkilönsä. Keskustointi tuottaa materiaalia ja toimii katalysaattorina sekä järjestää vuosittain yhteisiä tilaisuuksia teemottain kaikille kunnille. Joka kuukausi laaditaan myös agenda-tiedote jota painetaan 1100 kpl. Totesimme Ahvenanmaan local-agendatyön ylittävän kaikkien muiden alueiden tason! Allekirjoittaneella on seuraavat(lainattavissa olevat) materiaalit ko. työstä:

arbetsprogram för agenda 21-kontoret, vihkonen

agenda 21 för Åland, projekt 1997, vihkonen

agenda 21 går vidare, esite

agenda 21 progress is being made, esite

skiter du i Östersjön, esite

du kan rädda Östersjön, esite

Skäsgårdssmak, saaristolaisruoka-projekti oli eräs hyvä esimerkki paikallisagenda-työstä ravintola- ja tuottajayrittäjien kesken. Se on EU-projekti, jossa ovat mukana Ahvenanmaan lisäksi Tukholman ja Turun saariston yrittäjät. Meillä oli mahdollisuus tutustua siihen paikallisravintola Nerossa. Tarjolla oli pai-

kallisia tuotteita, kalaa, vihanneksia jne. erityisreseptein valmistettuna. Saatavilla oli myös esitteitä raaka-aineiden alkuperästä. (Allekirjoittaneelta löytyy projektiesite "Skärgårdssmak-yhdessä luomme Euroopan parhaan saaristolaiskeittiön").

Tjudön omena-rapu ja strutsifarmi oli hyvä esimerkki siitä, miten ahvenanmaalaiset seisovat "monella jalalla" ja saavat siihen vielä tukea mm EU:lta. Nautimme illallisen Tjudön tilalla, jossa samanaikaisesti vierailivat Baltic Sea Local Agenda -kokouksen edustajat. Ruokalistaan sisältyi alkupalaksi rapuja omalta farmilta, strutsinlihapihvi ja omenapiirakka- kaikki paikallista, lisäksi omenaviiniä ja paikallinen hanuristi, joka viihdytti meitä navetanvintillä tanssiessamme. Tilan isäntä oli juuri sukupolvenvaihdoksessa saanut tilan hoitaakseen ja oli innostunut monitaituri, joka työllisti sekä vanhempansa että naapurit turistien iloksi.

Kulttuuri ja historia

Eckerön posti- ja tullitalo

Carl Ludvig Engelin suunnitelma vuonna 1928 valmistunut portti länteen on kuin palanen Helsingin senaatintoria keskellä vehmasta saaristolaismaisemaa. Posti- ja tullitalon rakentamisen aikaan ei taloa sijoitettu ympäristöön sopeutuen, päinvastoin, rakennus oli vallan symboli Suomen ja Ruotsin välillä. Talon toimintajopaari vuotta hotellina, jossa on mm. sauna ja kokoontumistilat. Talon restaurointiin meidät tutustutti arkkitehti Tuula Rauma, joka iltaluennollaan alusti restauroinnin vaiheista 10 vuotta sitten. Korjaukset kunnioittivat kauniisti Engelin perinnettä ja muodostivat hyvän raamin keskusteluille arkkitehtuuri/historia/ maisema.

Bomarsundin linnake

Kiertoajelullamme tutustuimme toiseen historialliseen monumenttiin, josta ei enää ollut varsinaisesti rakennuksia jäljellä. Raunioiden mahtavuus ja laajalle levinnyt 1850-luvun kylä toi kuitenkin esiin kysymyksiä vallanäytöstä, joka oli aika suurisuuntaista, ja joka toimi 1854 vuonna englantilaisranskalaisten ja venäläisten merisotanäyttämönä. Tästä ajasta kertoo laulu ..ja se Ålannin sota oli kauhea Zumfaraa, zumfaraa... Raunioiden kauniisti hoidetut niityt (kiitos lampaille) ja kaunis kaarisilta merenlahtimaisemineen siivitti ajatuksiamme mm. strategisten paikkojen merkitykseen ja symboliarvoihin.

Kastelholman muinaislinna ja muinaismuistoalue

Ruotsin valtaa edustavaa linnaketta on restauroitu niin kauan kuin minä muistan, ainakin 20 vuotta, ja tämä työ jatkuu yhä. Linnassa ovat asuneet Kustaa Vaasa ja Eerik XIV, ja se on aikoinaan ollut tärkeä kulttuurihistoriallinen paikka Ahvenanmaalla. Entisöinti on jo edennyt aika pitkälle ja linna seisoo ylväänä salmen rannalla Ahvenanmaan suurimman ja kauneimman golfradan vieressä, josta palloa lyödessä voi kuvitella itsensä vaikka 1500-luvun linnaherraksi. Linnan vieressä on myös ulkoilmamuseo ja etanapuisto sekä erilaisia myyntikojuja. Paikan henkeä on hyödynnetty täten moneen erilaiseen, myös kaupalliseen, tarkoitukseen. Myönteisimpänä jäi kuitenkin mieleen Ahvenanmaalla hyvin suosittu pyöräilyn huomioon otto järjestämällä pyörille oma kaunis parkkipaikka aivan linnan viereen.

Nykypäivän haasteet

Itsehallintomalli

Ahvenmaalaiset ovat hyvin tietoisia itsehallinnostaan ja ylpeivät olevansa mallina toimivasta aluehallintojärjestelmästä yhä lisääntyville eurooppalaisille vierailijoille. Maakuntapäivät säätävät kaikista alueen sisäisistä asioista mm. myös luonnonsuojelusta(!). Suomen laki koskee lähinnä ulkomaanhallintoa sekä oikeudellisia asioita, tullia ja rahalaitosta. Ahvenanmaan itsehallinto näyttää pohjautuvan pitkään historialliseen johdonmukaiseen tahtoon. Kun Suomi ja myös Ahvenanmaa 1808-9 sodassa siirtyivät Ruotsilta Venäjän alaisuuteen osaksi Suomen suuriruhtinaskuntaa, olivat ahvenanmaalaiset kuten ennenkin lähempänä ruotsalaista kulttuuria kuin suomalaista. Mutta jo Venäjän vallan aikana tapahtui yksi ehkä merkittävimmistä Ahvenanmaan itsehallinto-historian peruskivien muurauksista. Kun Venäjä hävisi Bomarsundin taistelun 1854 (kts. kohta Bomarsund) demilitarisointiin Ahvenanmaa venäläisten yksipuolisella sitoumuksella. Tämä tarkoitti ettei Ahvenanmaalla saa olla sotilasjoukkoja, eikä sitä saa linnoittaa. Tästä johtuen ahvenanmaalaiset on vapautettu asepalvelusta.

Toinen itsehallinnon kannalta merkittävä päätös tehtiin, kun Kansainliitto v.1921 päätti, että Suomen itsenäistyttyä Ahvenanmaa kuuluu Suomeen. Samalla vahvistettiin demilitarisointipäätös sekä päätettiin Ahvenanmaan neutralisoinnista.

Kolmas itsehallintoon liittyvä merkittävästi yhdyskuntarakenteeseen vaikuttava päätös ovat maanhankintaa koskevat säädökset. Vain ahvenanmaalaisilla on ns. kotiseutuoikeus ja mm. oikeus ostaa maata alueelta. Suomalaiset voivat saada tämän oikeuden asuttuaan Ahvenanmaalla 5 vuotta. Kotiseutuoikeus antaa myös oikeuden harjoittaa elinkeinoja maakunnassa. Täten maanomistuksen pysyminen ahvenanmaalaisien käsissä on taattu aika hyvin.

Itsehallinto ja EU

Ahvenanmaan maakuntapäivät päätti neuvoo-antavan kansanäänestyksen jälkeen, että Ahvenanmaa liittyy Suomen mukana EU:hun v. 1995. Itsehallintolain mukaan kansainväliselle sopimukselle, jonka on tarkoitus olla voimassa myös Ahvenanmaalla, on saatava maapäivien hyväksyminen, ennen kuin se astuu voimaan Ahvenanmaalla.

Liittymistä edelsivät laajat neuvottelut ns. Ålandsprotokollista, sopimuksesta, jossa taataan Ahvenanmaalle myös EU:ssa jo saavutetut edut mm. kotiseutuoikeudesta, maanhankinnasta ja eräitä verotuksellisia etuisuuksia koskien mm. tax-free-tuotteiden myymistä Ahvenanmaan ja Ruotsin välillä. Sopimuksessa viitataan myös kansainväliseen oikeuteen ja sen mukaiseen itsehallintoon, demilitarisointiin sekä neutralisointiin.

Ahvenanmaan asioita hoidetaan Suomen EU-yhteyksien kautta. Jo jonkin aikaa ahvenanmaalaiset ovat kuitenkin vaatineet omaa edustajaansa EU-parlamenttiin Suomen 16 edustajan kiintiöstä. Tämä on hyvin kiinnostava painostuskeino valtiotalta kohtaan ja se otetaan aina esiin, kun muita etuisuuksia yritetään kaventaa.

Toinen erittäin kiinnostava EU:n liittyvä nykypäivän keskustelunaihe on Ahvenanmaan itsenäistyminen tai liittyminen Ruotsiin. Matkallamme kuulimme mm. seuraavat selitykset, miksi kumpikaan ei tule toteutumaan: Jos Ahvenanmaa kuuluisi Ruotsiin sillä ei olisi erityistä vähemmistösuojaa (ruotsin kieli ja kulttuuri olisi valtaenemmistön mukainen), mikä vähentäisi nykyisiä vähemmistö-suoja-etuisuuksia. Mikäli taas alue itsenäistyisi, se ei saisi erityistukea EU:ssa eikä muodostaisi syrjäistä reuna-alueita erityistukien saamiseksi. Mene ja tiedä, molemmat tokaisut kuulostavat kiinnostavilta, ottaen huomioon ahvenanmaalaisien itsetietoisuuden ja historialliset taustat.

Tutustuimme eräisiin projekteihin mm skärgårdssmak, Tjudön omenatila ja ravunkasvattamo jotka olivat saaneet merkittävää EU-tukea European Regional Development Fundilta. Ilmeisesti EU-rahoja ja hallintoa osataan hyödyntää Ahvenanmaalla, ehkä paremmin kuin yleensä.

Lisää luettavaa: Ålands landsting:Åland och EU , Interreg II, ekonomisk och socialt samarbete över nationsgränser (NUTEK 1998), Interreg IIA Skärgårdsregionen(Nordiska ministerrådets Skärgårdssamarbete) ja nippu lehtileikkeitä 1997-8(lainattavissa allekirjoittaneelta)

Maarianhamina, hallinnon keskus

Maakunnan pääkaupungissa (10.000 asukasta) tapasimme mm. itsehallinnon edustajana kansliapäällikkö Peter Lindbäckin, kaupunginarkkitehti Folke Wikströmin ja Östersjöfondenin edustajan Hasse Svenssonin. Saimme nauttia kaupungin vastaanotosta purjelaiva Pommerilla yhdessä naiskaupunginjohtaja, Ritva Sarin -Grufbergin kanssa.

Tutustuimme kaupunkikävelyllä kaupunkirakenteeseen ja kuulimme tavanomaisista vanhojen talojen purkutaisteluista, joita 20 v. sitten vielä valitettavasti täälläkin tehtiin. Tutustuimme myös elinkeinoelämän vaikutuksiin kaupungissa, kuulimme, milloin kukakin laivanvarustaja oli rakennuttanut kirkon, patstaan tai jotain muuta. Ja vietimme kahden kurssilaisemme häitä, joita varten kaupunginarkkitehti ystävällisesti lainasi vanhan sitikkansa!.

Lopuksi

Ahvenanmaahan tutustuminen, vähän pintaa syvemmältä oli kiinnostavaa. Kiinnostavia ja hauskoja olivat myös kurssilaisten valmistamat ilta-alustukset maansa suhtautumisesta EU:hun ja yhdyskuntarakenteiden kehittymisiin kaiken kaikkiaan.